

Wpływ zabawy na rozwój aktywności społecznej dziecka

W języku polskim funkcjonuje nieco żartobliwe powiedzenie, że „człowiek jest zwierzęciem stadnym”. Trzeba przyznać, iż choć z przymrużeniem oka, to jednak celnie charakteryzuje ono naszą naturę. Ludzie to rzeczywiście istoty społeczne, które nie potrafią i nie mogą żyć w całkowitym odosobnieniu. Mamy różne pasje, preferencje, wykształcenie, zawody, pełnimy tak odmienne funkcje w społeczeństwie i chociażby dlatego jesteśmy sobie nawzajem potrzebni. Nie należy też, oczywiście, zapominać o tak istotnej naturalnej potrzebie bliskości, która przecież kształtuje się u wszystkich ssaków już w pierwszych chwilach życia. W związku z tym rozwój aktywności społecznej dziecka ma ogromne znaczenie i przedkłada się na całe dorosłe życie.

Bez wątpienia każdy nauczyciel, wychowawca i opiekun młodego człowieka powinien troszczyć się o prawidłowy rozwój tej sfery, ucząc poprawnych zasad funkcjonowania w grupie rówieśniczej oraz w kontaktach z dorosłymi. Rozwój społeczny dziecka wiąże się przede wszystkim z wejściem w nowy świat (przedszkole, klasa, szkoła). Uczy się ono wówczas integrować z nieznaną wcześniej grupą społeczną, odnajduje w niej swoje miejsce i buduje wzajemne relacje. Najmłodsze dziecko wkracza w nową rzeczywistość poprzez zabawę, zupełnie nieświadome tego, że oto poddawane jest procesowi socjalizacji. Dlatego w przypadku młodszych dzieci to właśnie zabawa uznawana jest za najlepszą szkołę społecznego uczenia się. Podczas niej maluch zdobywa wiedzę na temat określonych ról społecznych i mierzy się z koniecznością akceptacji obowiązujących w grupie norm, zasad oraz wartości.

Warto w tym miejscu odwołać się do samego pojęcia zabawy. Otóż oznacza ono dobrowolną, spontaniczną czynność, wykonywaną dla przyjemności, podczas której jej uczestnicy określają pewne zasady, reguły, nie dążąc przy tym do zamierzonego rezultatu końcowego. Najistotniejszy bowiem staje się sam proces zabawowy. Dziecko pochłonięte jest stworzoną przez siebie sytuacją, przeżywa wiele różnorodnych emocji i skupia się na działaniu. Podkreślmy, że treści dziecięcych zabaw nie odzwierciedlają znanych milusińskim przedmiotów oraz sposobów ich wykorzystania, lecz przede wszystkim stosunki między ludźmi, kształtujące się w procesie działalności z przedmiotami. Dlatego to dzięki tejże formie aktywności nasi wychowankowie zdobywają niezbędne w dalszym życiu umiejętności i poznają wzorce zachowań, jakie funkcjonują w otaczającym je świecie. Poprzez treści poszczególnych ról w zabawie dzieci wchodzą w świat wyższych form działalności ludzkiej: zasad, relacji, wartości, moralności. Zabawa kształtuje wyobraźnię, pomaga rozwiązać

problemy emocjonalne młodego człowieka oraz konflikty między rówieśnikami, buduje pozytywne stany uczuciowe, co ma ogromne znaczenie dla prawidłowego rozwoju społecznego.

Literatura przedmiotu wyróżnia kilka form zabawy: samotną, równoległą, wspólną oraz zespołową. Pierwsze z wymienionych opierają się na czynnościach samodzielnych w obecności innych dzieci różnymi lub tymi samymi zabawkami. Zabawa wspólna natomiast polega na dzieleniu się zabawkami i uwagami na temat wykonywanych czynności, ale bez konkretnego planu oraz podziału na role. Ostatnia zaś forma to zabawa grupy zorganizowanej, której uczestnicy sami ustalają aktywność zespołu i kierują zamierzonymi czynnościami. Tu należy zaznaczyć, iż szybkość i umiejętność przejścia od zabawy indywidualnej do wspólnej wzrasta z wiekiem i zależy od warunków, w jakich dziecko dojrzewa, a zatem i od wychowania w przedszkolu czy szkole. Tak na przykład dzieci młodsze, w wieku 3-4 lat przejawiają aktywność w zabawach samotnych i równoległych, polegających na obserwacji i naśladowaniu rówieśników. Z czasem łączą się w małe grupki, ale wspólna zabawa na ogół nie trwa długo. Dopiero pięciolatki potrafią bawić się w grupie, przyjmując różnorakie role, np. lekarza, nauczycielki, kucharza czy też policjanta. Natomiast około szóstego roku życia pojawiają się zabawy zespołowe, integrujące dzieci. Tu wyznaczony wcześniej plan wymaga współpracy, a zabawa okazuje się doskonałym powodem do nawiązania bliższych relacji z rówieśnikami.

W opracowaniach z dziedziny pedagogiki wymienia się wiele rodzajów zabaw, między innymi tematyczne, konstrukcyjne, dydaktyczne i ruchowe. Pierwsza z wymienionych ma charakter zabawy w role, podczas której dzieci traktują rozmaite przedmioty oraz sytuacje w sposób umowny, jakby miały one cechy inne od faktycznie posiadanych. Właśnie dzięki wcielaniu się w role dziecko uczy się kierować własnym zachowaniem w różnych sytuacjach. Natomiast sam fakt zabawy w grupie rówieśniczej pozwala poznać i zrozumieć postawę innych osób, pokonać swój egocentryzm, nauczyć się cierpliwości i życzliwości w stosunku do innych. Dziecko uczy się współdziałania, niełatwej sztuki kompromisu, wytrwałości, otwartości na drugiego człowieka oraz empatii. Z czasem zabawa odtwórcza przybiera bardziej twórczą postać, kiedy to maluch już nie tylko odtwarza różne życiowe zdarzenia, ale na podstawie własnych obserwacji i doświadczeń kreuje nowe sytuacje. To spore osiągnięcie w rozwoju społecznym dziecka, doskonała metoda utrwalania prawidłowych postaw. Podział na określone role okazuje się idealnym sposobem nabywania przez wychowanka kompetencji społecznych (tolerancji, negocjacji, współpracy), rozwija również społecznie pożądane cechy osobowości (uczucie podmiotowości, poszanowanie swojej i cudzej własności, szacunek do drugiego

człowieka, poczucie sprawiedliwości, opanowanie indywidualizmu). Poza tym dziecko staje się coraz bardziej świadome własnych możliwości czy umiejętności.

Z kolei we wspomnianych w pracy zespołowych zabawach konstrukcyjnych liczy się nie tylko sam proces wspólnej zabawy, ale i pewien efekt końcowy, na przykład zbudowany zamek, garaż czy domek dla lalek. Zmierzając do wyznaczonego celu, maluch pokonuje napotkane trudności, trenuje wytrwałość oraz uczy się rozumieć sens wykonywanej pracy. I w tym przypadku dziecko musi podporządkować się określonym zasadom postępowania, przyjmuje pewną rolę (np. lidera czy pomocnika), uczy się współdziałania, zgodnego korzystania z zabawek. Natomiast osiągnięcie zamierzonego celu pozwala odczuwać ogromną radość i satysfakcję. Maluch podczas zabawy przekonuje się, że w społeczeństwie każdy pełni określoną rolę, jednocześnie ludzie są sobie potrzebni, by stworzyć coś wartościowego.

W wychowaniu społecznym ogromne znaczenie mają też zabawy dydaktyczne, będące wyższą formą społecznej zabawy. Bawiący podporządkowują się określonym zasadom i regułom, które obowiązują wszystkich i najczęściej są ustalane przez osoby dorosłe. Zabawa bywa wykorzystywana przez nauczyciela jako forma działania korekcyjnego lub terapeutycznego wobec dziecka nadmiernie pobudliwego czy też nieśmiałego. Poza tym dostarcza wiadomości z różnych dziedzin, pozwala poznawać i utrwalać nowe słowa oraz istotne pojęcia. Dziecko, bawiąc się pod okiem nauczyciela, ćwiczy uwagę, spostrzegawczość, koncentrację, umiejętność logicznego myślenia oraz komunikowania się z innymi.

Jedną z zabaw dydaktycznych (zwaną też kształcącymi), której chcemy przyjrzeć się nieco bliżej, jest „Matematyczny wyścig”, przeznaczony dla najmłodszych uczniów szkoły podstawowej i utrwalający pojęcia: liczba parzysta i nieparzysta. Dzieci bawią się w niewielkich (do 5 osób) grupach na boisku szkolnym lub w klasie. Najpierw za pomocą sznurka wyznaczają start oraz metę wyścigu, następnie losują kolejność jego rozpoczęcia. Każdy uczestnik kula kostką do gry i odczytuje uzyskany wynik. Liczby parzyste pozwalają uczniom przesunąć się o odpowiednią ilość kroków do przodu, jednak nieparzyste cofają uczestnika. Wygrywa ta osoba, która dotrze na metę jako pierwsza. Dodajmy, że zabawę można wzbogacić o pewne elementy. Na przykład rozwiązanie przygotowanej przez nauczyciela zagadki matematycznej lub poznanej na lekcjach działania pozwoli dzieciom przesunąć się w wyścigu o dodatkowy krok naprzód.

I jeszcze jeden rodzaj spośród wymienionych w pracy zabaw – ruchowe, zaspokajające naturalną potrzebę ruchu, ale i chęć poznania otoczenia oraz współzawodnictwa. Początkowo

dzieci podejmują je indywidualnie, później jednak dążą do zabaw zespołowych. Zabawy tego typu mogą być podejmowane spontanicznie lub też organizowane według ustalonych reguł. Z pewnością kształtują one nawyki kulturowe, zdyscyplinowanie czy umiejętność przegrywania, panowania nad sobą oraz pokonywania trudności. Wielu pedagogów i psychologów podkreśla, iż sport wyzwala mnóstwo pozytywnych cech charakteru, uczy odwagi, otwartości na drugą osobę i wytrwałości, dlatego jest tak ważny dla prawidłowego rozwoju dziecka.

Reasumując zebrane w pracy informacje, podkreślić należy raz jeszcze, że zabawa ma ogromne znaczenie dla rozwoju psychicznego i społecznego dzieci oraz procesu ich socjalizacji. Towarzyszy maluchowi od najmłodszych lat, jest więc idealnym i naturalnym sposobem nauczania wychowanka odpowiednich zachowań społecznych. To dzięki mądrej, kreatywnej zabawie oraz twórczej postawie dorosłego dzieci poznają siebie i uczą się zrozumieć drugiego człowieka.

Bibliografia:

1. Bielińska A., *Rola i wpływ zabawy na rozwój społeczny dziecka*, Portal edukacyjny educ.pl.
2. Grządkowska A., Pietrzak-Kurzac M., *Umiejętności społeczne dzieci*, Warszawa 2006.